

Hallintovaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta

Lakivaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 6 ja 17 luvun muuttamisesta (HE 219/2024 vp): Asia on saapunut hallintovaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava laki-valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos, oikeusministeriö
- johtava asiantuntija Sami Nevalainen, sisäministeriö
- valtiosyyttäjä Mikko Männikkö, Syyttäjälaitos
- poliisitarkastaja Tuomas Pöyhönen, Poliisihallitus
- rikoskomisario Piia Vuori-Murto, keskusrikospoliisi
- rikostarkastaja Kimmo Sainio, Helsingin poliisilaitos
- juristi Merike Helander, Lapsiasiavaltuutetun toimisto

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- suojelupoliisi
- Helsingin käräjäoikeus
- Rikosseuraamuslaitos
- Lounais-Suomen poliisilaitos
- Oulun poliisilaitos
- Pelastakaa Lapset ry

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry

Valiokunnan lausunto HaVL 2/2025 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Hallituksen esityksessä ehdotetaan kolmea muutosta rikoslakiin. Uusiksi rangaistuksen koventamisperusteiksi ehdotetaan säädettäväksi rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa sekä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla. Samalla lakiin lisätään rikollisjoukkoa koskeva määritelmä. Lisäksi alle 15-vuotiaan käyttäminen välikappaleena tahallisen rikoksen tekemisessä ehdotetaan säädettäväksi rangaistavaksi erillisenä rikoksena.

Muutoksilla toteutetaan hallitusohjelman kirjaukset katujengirikollisuuteen liittyvien rikosten rangaistusten koventamisesta, alle rikosvastuikäistä lasta koskevaa välillistä tekemistä koskevan opin vahvistamisesta sekä pahoinpitelyyn liittyvien nöyryytystekojen rangaistusten koventamisesta.

Hallintovaliokunta on käsitellyt katujengi-ilmiötä ja siihen puuttumista jo viimeisimmästä sisäisen turvallisuuden selonteosta vuonna 2021 antamassaan mietinnössä (HaVM 19/2021 vp). Valiokunta on tuolloin pitänyt tärkeänä, että tilannetta seurataan tarkasti ja kehittyvään ilmiöön puututaan tehokkaasti. Hallintovaliokunta on viime aikaisissa kannanotoissaan kiinnittänyt huomiota yleisemminkin nuorten tekemien väkivaltarikosten määrän kasvuun ja nuorisorikollisuuden raaistumiseen. Valiokunta pitää perusteltuna, että ehdotetulla lainsäädännöllä puututaan nykyistä tehokkaammin viime vuosina yleistyneisiin katujengejiä, alle rikosvastuikäisen hyväksi käyttämistä rikosten tekemiseen sekä nöyryyttämistä koskeviin haitallisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin.

Valiokunta pitää selvänä, että nuoriso- ja jengirikollisuuden torjunta edellyttää laaja-alaisia, oikea-aikaisia ja moniammatillisia toimenpiteitä eri sektoreilla. Valiokunta toteaa, että valtioneuvoston periaatepäätös nuoriso- ja jengirikollisuuden ehkäisemisen ja torjumisen toimenpideohjelmasta vuosille 2024—2027 (Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2024:13) sisältää useita nuoriso- ja jengirikollisuuden ennalta ehkäisemiseen, rikoskierteen katkaisemiseen, rikosten selvittämiseen ja rikosvastuun toteutumiseen sekä rangaistusten kiristämiseen liittyviä toimenpiteitä. Käsiteltävänä olevalla hallituksen esityksellä toteutetaan rangaistusten kiristämiseen liittyvät toimenpiteet.

Hallintovaliokunta pitää esityksen tavoitteita erittäin tärkeinä ja puoltaa lakiehdotuksen hyväksymistä. Valiokunta pitää tärkeänä, että myös muiden Pohjoismaiden toimenpiteitä nuoriso- ja jengirikollisuuden torjumiseksi edelleen seurataan.

Havainnot tilannekuvasta

Hallintovaliokunta on useissa yhteyksissä viitannut vakavan väkivaltarikollisuuden kehityskulkuun Ruotsissa ja pitänyt välttämättömänä, että vastaava kehitys estetään Suomessa puuttumalla ilmiön kehittymiseen määrätietoisesti ja riittävän ajoissa.

Hallituksen esityksen perusteluista ilmenee, että poliisi on tunnistanut noin 10 katujengiksi luokiteltua yhteenliittymää, joihin on yhdistetty kaikkiaan noin 350 henkilöä. Näistä henkilöistä noin

Valiokunnan lausunto HaVL 2/2025 vp

150 on poliisin arvion mukaan yhteenliittymissä keskeisiä henkilöitä tai jäseniä ja loput muita ryhmiin liittyviä henkilöitä, kuten rikoskumppaneita tai myötävaikuttajia. Tilannekuva muuttuu kuitenkin jatkuvasti. Yleisimpiä katujengeihin liittyviä rikoslajeja ovat huumausainerikokset sekä henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset. Katujengeihin liittyvässä rikollisuudessa on yhtäläisyyksiä perinteisempään järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Katujengien rakenteet ovat kuitenkin löyhempiä kuin esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden, vaikka sekin toimii nykyisin usein verkostomaisesti.

Ruotsissa ja myös muissa Pohjoismaissa nuorten yllyttäminen rikolliseen tekoon ja rekrytoiminnan rikollisverkostojen toimintaan on tunnistettu merkittäväksi ilmiöksi. Saadun selvityksen mukaan myös Suomessa on viitteitä siitä, että esimerkiksi katujengeissä toimivat käyttävät katujengien ulkopuolisia nuoria apuna rikoksenteossa. Poliisin havaintojen mukaan jengien rikolliseen toimintaan kytkeytyy, joko suoraan, erilaisina myötävaikuttajina tai välillisesti jengien jäsenten lähipiirin kautta, alle 15-vuotiaita lapsia, jotka eivät ole rikosoikeudellisessa vastuussa teoistaan. Alle rikosvastuikäisiin kohdistuu erityinen rekrytoiminnan ja vaikuttamisen riski. Valiokunta tähdentää, että ehdotetulla sääntelyllä osoitetaan se, että lainsäätäjällä pitää alle rikosvastuikäisen hyväksyttävää rikoksen tekemisessä erittäin moitittavana. Rikoksesta rangaistaan sitä, joka käyttää alle 15-vuotiasta välikappaleena rikoksen tekemiseen.

Alle 15-vuotiaan lapsen käyttäminen välikappaleena rikoksen tekemisessä voi olla erityisen vahingollista ja vaarallista sekä rikosentekomahdollisuuksien että lapselle aiheutuvan vahingon kannalta. Lasten ja nuorten houkuttelu rikolliseen toimintaan voi myös nopeuttaa siirtymistä nuorisorikollisuudesta vakavampiin rikollisuuden muotoihin. Tällöin mahdollisuus vaikuttaa ns. pehmeillä keinoilla heikentyy ja rikoskierteen katkaiseminen vaikeutuu. Valiokunta pitää tärkeänä, että lasten ja nuorten alkava rikoskierre saadaan katkaistua mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ja että siihen löydetään nykyistä tehokkaampia keinoja.

Saadun selvityksen mukaan rikolliset yhteenliittymät voivat hankkia erikoistuneita rikollispalveluja yhteenliittymän ulkopuolelta ikään kuin ostopalveluna (crime as a service) esimerkiksi viestipalvelujen ja sosiaalisen median alustojen kautta. Valiokunnan asiantuntijakuulemisissa on pidetty mahdollisena, että myös terroristiset tai valtiolliset toimijat voivat pyrkiä hyödyntämään nuoriso- ja jengirikollisuuteen kytkeytyviä henkilöitä omassa väkivaltaisessa tai rikollisessa toiminnassaan. Valiokunta korostaa, että Suomen ja Euroopan turvallisuustilanne on perustavanlaatuisesti muuttunut.

Nuorten välinen nöyryytysväkivalta on yleistynyt viime vuosina. Nöyryytysväkivaltaan liittyy useissa tapauksissa myös tilanteiden kuvaamista ja videointia. Hallituksen esityksen perusteluissa viitataan keskusrikospoliisin ryöstörikoksia käsittelevän selvityksen mukaan yli puolet sellaisista ryöstöistä, joissa teko oli videoitu, sisälsivät nöyryytysväkivaltaa. Ryöstörikosten yhteydessä kuvaamisen kohteena oli useimmiten joko uhrin pahoinpitely, nöyryyttämistilanne tai uhrin saamat vammat. Sosiaalisen median rooli nuorten väkivaltarikollisuudessa ja nuorten välisissä konflikteissa on kasvanut olennaisesti. Valiokunta kiinnittää tässä yhteydessä huomiota siihen, että verkossa laajan henkilöpiirin nähtävissä ja kopioitavissa oleva aineisto voi aiheuttaa uhrille jopa enemmän kärsimystä kuin itse rikos.

Valiokunnan lausunto HaVL 2/2025 vp

Rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa

Rikollisjoukolla tarkoitetaan ehdotetun rikoslain 6 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan vähintään kolmen henkilön muodostamaa tietyn ajan koossa pysyvää yhteenliittymää, jonka toimintaan kuuluu olennaisesti sellaisten rikosten tekeminen, jotka ovat omiaan vaarantamaan yleisten paikkojen järjestystä ja turvallisuutta. Rikoksen tekeminen osana rikollisjoukon toimintaa ehdotetaan lisättäväksi rikoslain 6 luvun 5 §:n 1 momentin rangaistuksen koventamisperusteiden luetteloon.

Katujengien tekemiä rikoksia on tähänastisessa oikeuskäytännössä arvioitu siltä kannalta, soveltuuko niihin koventamisperuste, joka koskee rikoksen tekemistä osana järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaa. Tätä koventamisperustetta on sovellettu katujengeinä pidettyjen ryhmittyneiden rikoksiin vain yksittäisissä käräjäoikeuksien tuomioissa. Ylemmissä oikeusasteissa koventamisperusteen soveltamisedellytysten ei ole näissä tapauksissa katsottu täyttyvän. Tarkoituksena on, että nimenomainen katujengejä koskeva koventamisperuste edistää toiminnan moitittavuuden huomioon ottamista rangaistuksen määräämisessä sekä edistää lainsäädännön selkeyttä ja enakoitavuutta.

Ehdotettu koventamisperuste voi lähtökohtaisesti soveltua mistä tahansa rikosnimikkeestä tuomittaessa, kun rikos on tehty osana rikollisjoukon toimintaa. Tätä on asiantuntijakuulemisessa pidetty toimivana katujengien toimintaan puuttumisen näkökulmasta.

Rikollisjoukko ja järjestäytynyt rikollisryhmä muodostavat hallituksen esityksen perusteella rikosoikeudellisen ja käsitteellisen hierarkian. Rikollisjoukko on vähemmän järjestäytynyt ja rakenteeltaan löyhempi kuin rikoslaissa tarkoitettu järjestäytynyt rikollisryhmä. Perustelujen mukaan rikollisjoukkoa koskevaa koventamisperustetta sovelletaan, jos kaikki järjestäytyntä rikollisryhmää koskevan koventamisperusteen edellytykset eivät täyty.

Rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla

Myös henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tekeminen erityisen nöyryyttävällä tavalla ehdotetaan lisättäväksi rangaistuksen koventamisperusteeksi. Tarkoituksena on ankaroida erityisesti nuorten keskuudessa yleistyneiden nöyryytysväkivaltaa käsittävien tekojen rangaistuksia. Koventamisperusteen soveltamisala kattaa lähtökohtaisesti minkä tahansa henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen liittyvät erityisen nöyryyttävät tekotavat.

Valiokunta viittaa säännöksen soveltamistilanteiden osalta hallituksen esityksen perusteluihin. Hallintovaliokunta kiinnittää huomiota siihen, että nöyryyttävästä teosta kuvattua aineistoa saatetaan ryhtyä levittämään vasta myöhemmin tapahtuman jälkeen. Säännöksen perustelujen mukaan tilanteissa, joissa rikosta esittävän kuvan levittäminen tapahtuu vasta selvästi rikoksen tapahtumisen jälkeen siten, ettei kyse ole enää samasta tekokokonaisuudesta, tekoa ei pidetä ehdotetun koventamisperusteen täyttävänä. Tällaista tekoa arvioitaisiin nykyiseen tapaan yleensä erikseen kunnianloukkauksena tai yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä. Kuvassa esiintyvän tilanteen vakavuudesta riippuen, levittäminen saattaa täyttää näiden rikosten törkeän tekemuodon nykyisillä ankaroitamisperusteilla.

Valiokunnan lausunto HaVL 2/2025 vp

Valiokunnan mielestä on olennaista, että yhteys aiemmin tehtyyn rikokseen tulee otetuksi huomioon, vaikka tilanteesta kuvattua aineistoa levitetään vasta myöhemmin. Jo tietoisuus siitä, että nöyryyttäminen voidaan saattaa muiden nähtäväksi voi aiheuttaa uhrille vakavaa kärsimystä, joka hidastaa tai jopa estää toipumista traumaattisesta kokemuksesta.

Alle rikosvastuukäisen käyttäminen rikoksen tekemiseen

Rikoslain 17 lukuun ehdotetaan lisättäväksi uusi 1 b §, joka koskee rikosvastuukärajää nuoremman henkilön käyttämistä rikoksen tekemiseen. Ehdotetussa rikostunnusmerkistössä on kysymys sellaisesta rikoslain 5 luvun 4 §:ssä säädetystä välillisestä tekemisestä, jossa välikappaleena käytetty henkilö on viittatoista vuotta nuorempi lapsi.

Ehdotetun säännöksen soveltaminen edellyttää, että välillisen tekemisen varsinaisena kohteena oleva rikos tai sen rangaistava yritys tehdään. Näin ollen tästä rikoksesta ja ehdotetun säännöksen nojalla rangaistavasta teosta tuomitaan yhteinen rangaistus rikoslain 7 luvun säännöksiä soveltaen. Rangaistussäännös korottaa näin ollen rikosvastuukärajää nuoremman käyttämistä koskevien rikosten rangaistuksia muuhun välilliseen tekemiseen nähden.

Valiokunta pitää ehdotettua sääntelyä tältäkin osin perusteltuna. Valiokunta kuitenkin toteaa, että rikosten tekemiseen voidaan vastaavalla tavalla käyttää myös rikosoikeudellisen vastuukärajan täyttäneitä 15—17-vuotiaita lapsia. Tällöin olennaista on, että henkilöt ovat alisteisessa asemassa tai heitä on eri tavoin pakotettu rikolliseen toimintaan. Toiminnan moitittavuus kuitenkin kasvaa, mitä nuorempaan henkilöön toiminta kohdistuu.

Esityksen vaikutuksista

Ehdotetut muutokset lisäävät poliisi- ja syyttäväviranomaisten sekä tuomioistuinten työmäärää. Esityksessä arvioidaan, että vuosittainen keskimääräinen vankimäärä lisääntyy 33—45 vangilla, mistä aiheutuu Rikosseuraamuslaitokselle kustannuksia. Saadun selvityksen mukaan taloudelliset vaikutukset ovat Rikosseuraamuslaitoksen osalta hallituksen esityksessä arvioitua suurempia.

Valiokunnan asiantuntijakuulemisessa on kiinnitetty huomiota siihen, että hallituksen esityksen lapsivaikutusten arviointi on melko niukkaa, vaikka ehdotetuilla muutoksilla tosiasiaankarotetaan myös alaikäisten rangaistuksia. Esityksestä ei esimerkiksi käy ilmi, onko ehdotetulla sääntelyllä vaikutuksia alaikäisten vankilukuun. Valiokunta toteaa, että ehdotettujen muutosten lapsivaikutuksia on syytä seurata.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Hallintovaliokunta esittää,

että lakivaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Valiokunnan lausunto HaVL 2/2025 vp

Helsingissä 14.3.2025

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Mauri Peltokangas ps

jäsen Eveliina Heinäluoma sd

jäsen Juha Hänninen kok

jäsen Anna Kontula vas

jäsen Rami Lehtinen ps

jäsen Mira Nieminen ps

jäsen Saku Nikkanen sd

jäsen Eemeli Peltonen sd

jäsen Hanna Räsänen kesk

jäsen Joakim Vigelius ps

jäsen Paula Werning sd

jäsen Ben Zyskowicz kok

varajäsen Henrik Vuornos kok

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Henri Helo